

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

А. Б Е Л И Ћ

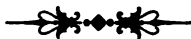
УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у
Љубљани, К. НИЧА, проф. Унив. у Кракову, † Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у
Београду, М. РЕШЕТАРА, б. проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив.
у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив.
у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА,
проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА
проф. Унив. у Београду

КЊИГА IX

ШТАМПАЊЕ ОВЕ КЊИГЕ ПОТПОМОГНУТО ЈЕ ИЗ ЗАДУЖБИНЕ
д-ра ЉУБ. РАДИВОЈЕВИЋА С. К. АКАДЕМИЈЕ

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД, 1930

2. Dopuna članku o moći i morati JF VIII 155—159.

Jedna potvrda gornje „konstrukcije“? Ja svoju tvrdnju da su jedanput bili i glagoli: *primoriti i *moriti (uz *primorati i *morati*) potvrđujem slovenačkim oblicima: *morva*, *morta*, *mormo*, *morte*, *morjo*, — *morla*, *morlo*, *morli*, *morle*, dakle oblicima koji izgledaju kao da su tvorbe bez tematskog vokala, a koji se upotrebljavaju malone isključivo u značenju *debeo*.

Glede tih formi pregledao sam tri knjige, sve tri iz kruga pučkog pisca A. M. Slomšeka (1800—1862), te našao: u Slomšekovim „Drobtinicama“ za god. 1846 u značenju *debeo*:

<i>more-</i> , <i>mor-</i> , <i>mog-</i>	<i>mora-</i>
<i>Prezent:</i>	
<i>Sing.</i> : <i>morem</i> ..... 1 put	<i>moram</i> ..... 4 puta
<i>more</i> ..... 3 „	<i>mora</i> ..... 18 „
<i>Dual</i> : <i>morta</i> ..... 1 „	
<i>Plur.</i> : <i>mormo</i> ..... 7 „	<i>moramo</i> ..... 1 put
<i>morte</i> ..... 4 „	
<i>morjo</i> ..... 6 „	<i>moral</i> ..... 4 puta
<i>Praet.</i> :	
<i>Sing.</i> : (fem): <i>morla</i> ... 2 „	
<i>morlo</i> .. 1 „	
<i>Dual</i> : <i>morla</i> ..... 1 „	
<i>Plur.</i> : <i>morli</i> ..... 3 „	

Ta statistika pokazuje: u *sing.* praes. u velikoj je pretežnosti *mora-* (22:4, odnosno za treće lice: 18:3), u *plur.* praes. je u pretežnosti *mor-* (17:1) kaošto i u part. praet. (7:4), i to tako, da je *mora-* samo u muškom rodu *sing.*, dok je u drugim slučajevima *mor-*. Istači treba osobito to, da particip nema nikada „g“ (nije, dakle: *mog-*), nego uvek *r*, dakle: *mor-*.

U značenju *possum* nalazim glagol u prezentu 34 puta, i to 29 puta: *more-*, a samo 5 puta: *mor-* (*ne mormo* 2 puta, *ne morte* 1 put, *ne morjo* 2 puta). U part. praet. (8 puta) je uvek forma *mog-*.

Prema tome je, koliko se radi o razlici osnova *more* i *mor-*, u značenju *debeo* u prezentu u pretežnosti *mor-* (u dualu i pluralu isključivo), a u značenju *possum* *more*. Još izrazitija je razlika u part. praet.: u značenju *debeo* isključivo *mor-*, u značenju *possum* *mog-*. Dakle:

debeo: <i>mor-</i>	possum: <i>more-</i>
<i>mor-</i>	<i>mog-</i>

Sad se radi još o odnošaju izmedju *mor-* i *mora-*. *Mora-* je u ogromnoj pretežnosti u sing. praes.: 22 prema 4 *more* (u pluralu je samo 1 *moramo* prema 7 *mormo*). U participu su 4 *moral* prema 7 *mor-* (ali masc. *morl* nema uopće).

U svojoj raspravi o „moči“ i „morati“ u „Radu“ knj. 227, p. 2, 10, navodi prof. A. Musić kraće forme *mor-* iz slovenskih narodnih pesama u značenju *debeo*, a svi su slučajevi iz prezenta — particip navodi samo jedan: *morla*, dok imademo u „Drobtinicama“ mnogo participa.

Prof. Musić tumači (str. 10) kraće oblike *morm* itd. sa Škrabecom iz *moram po analogiji sm — čm (hočm) — morēm*. Da je analogija glagola *sm* zahvatila glagole *hočm* i *morēm*, trebalo bi valjda tumačiti time što su svi pomoćni glagoli, dakle, iste kategorije,¹⁾ — ali sad nastaje pitanje: zašto je ta tobožnja analogija obuhvatila samo *morem* u značenju *debeo*, a ne i *morem* u značenju *possum*? Ta i *morem* (= *possum*) je pomoćni glagol, a ipak se *mor-* = *possum* skoro ne upotrebljava.²⁾

Dalje ističem da sam u „Drobtinicama“ za 1846 od glagola *hočem* našao uz jednu jedinu iznimku (*hočmo*) samo pune oblike: *hočem*, *hoče*, *hočeta*, *hočemo*, *hočete*, *nočete*, a ipak baš taj glagol trebalo je da je dao povod za postanak kraćih oblika kod *morem*!

Kao uzrok, zašto ona analogija nije obuhvatila glagol *morem* i u značenju *possum*, mogla bi se navesti možda činjenica da se *morem* = *possum* pretežno nalazi u *negativnim* rečenicama,³⁾ dakle glasi *ne morem* (*nemorem*), a negirano se *hočem* koje bi bilo paralelno

¹⁾ Smeta kod toga to, što se *sem* vezuje sa participom, a *hočem* i *morem* (*moram*) sa infinitivom, što se, dakle, sintaktički različito vezuju.

²⁾ Poznato je „morda“ (= možda) u starijim knjigama, pa i u „Drobtinicama“: *morde*. Tu treba *mor-* tumačiti kao i *mož-*: *e* je ispallo kao što često u adverbima biva. Uz *morde* imamo u „Drobt.“: *more* biti, *morebit*.

³⁾ U „Drobtinicama“ 1846 nalazim *more-* (*possum*) u 38 slučajeva za negacijom *ne* (*ne morem*, *ne moreš*, *ne more*, *ne morava*, *ne moramo* [*ne mormo*, 2 puta], *ne morte* [1 put], *ne morejo* [*ne morjo*, 2 puta], *ni mogel*, *ni mogla*, *ni moglo*, *niso mogli*, *bi mogli*); *pozitivno more-* nalazim samo 4 puta, i to u *zavisnim* rečenicama („da se dobro seme v' semli vzimiti *more*“, str. 140; „Ni sim ga si mogel napraviti“, 95; — „da bi mogli, 199) i u jednom pitanju („Ali kdo *more* pomagati...?“, 110). I u mom rodnom dijalektu *pozitivno morem* = *possum* je samo u *zavisnim* rečenicama, *zato* se tamo može reći: „Pite, keko *morete*“ i „Če mo moga, mo *priša*.“ (JF V 163). — U drugim slučajevima za *pozitivno possum* „Drobtinice“ upotrebljavaju: *zamorem*, *zamogel* (5 slučajeva), *premorem* (5 slučajeva) i *lehko* (11 slučajeva).

izrazu *ne morem*, ne upotrebljava, nego *nočem* (*nečēm*); izrazu *nečem* slično je *nemrem* (dakle, forma sa izbačenim *o*).

Ipak bih se usudio ovde postaviti drugo mišljenje o kraćim oblicima: *mormo*, *morli* itd., naime ovo: za *debeo* bila je prvobitno osnova *mori-* te je glagol glasio: **morim*, **moriš*, **morimo*, **morili* itd., a vokal *i* je osobito iza *r* mogao ispasti, kao što ispada (preko poluglasničkoga izgovora) toliko puta u slovenačkome¹⁾; t. j. kraće forme *mormo*, *morli* izvodim od osnove *mori-*, koju sam u svojoj „konstrukciji“ gore pretpostavio.

U takvom slučaju imali bismo uporedno: **morim* = debeo i *morem* = possum. Forme jednoga i drugoga mogle su se u nekim dijalektima tako mešati da je napokon *more* dobilo i značenje *debeo*.

Priznajem, da bi trebalo poznavati *istoriju* kraćih oblika.

Pregledao sam i „*Drobtinice*“ za god. 1847, te našao ovu statistiku izražavanja pojma *debeo*:

<i>more-, mor-, mog-</i>			<i>mora-</i>		
Prezent:					
<i>Sing.</i> : 1. —			moram.....	5	puta
	2. moreš....	1 put	moraš	4	"
	3. more	3 "	mora.....(oko)	75	"
<i>Dual</i> : 1. morva ...			—		
	2. morta	2 "	morata	1	"
	3. —		—		
<i>Plur.</i> : 1. mormo... 17			moramo	4	"
	2. morte	1 "	morate	1	"
	3. morjo	21 "	morajo	3	"
Part. praet.:					
<i>masc. sing.</i> : mogil (el)			moral	1	"
<i>fem.</i>	" morla ...	1 "	—		
<i>neutr.</i>	" morlo ...	2 "	—		
<i>Dual</i> : bova morla ...			—		
	sta morla	2 "	—		
<i>Plur.</i> : so morli.....			morali	2	"
	so mogli	1 "	—		
	so morle	1 "	—		

Što se tiče osnova *more-*, *mor-*, vidimo da u dualu i pluralu prezenta i u participu služi za izraz *debeo* isključivo *mor-*.

¹⁾ Na pr. u „*Drobtinicama*“: tovarša, natarcarca, opravti, spozabla, potolažli, obesli, okusli, prosjo, zgrabjo; vidla (*masc.*: vidil). Nalaze se i forme: odpovedli, povedla, sigurno prema *vedēti*.

Isporedimo li dalje *mor-* sa *mora-*, vidimo da stoji *mor-* prema *mora-* u prezentu kao 52 prema 10, a u participu kao 12 prema 3, dakle je *mor-* u ogromnoj većini prema *mora-*.

Za izražavanje *possum* malo ne isključivo je *more*; prema 48 *more-* stoje 2 *mor-* (ne mormo, morjo).¹⁾

Opet vidimo da *mor-* vlada kod pojma *debeo*, a da je skoro isključeno od pojma *possum*.

„*Mor-*“ ide u značenju *debeo* i u particip; za značenje *possum* služi u participu *mog-*.²⁾

Statistika „Drobtinica“ za god. 1847 daje isti rezultat kao i statistika godišnjaka 1846.

Konačno sam u pogledu „*moći-morati*“ pregledao knjigu: „*Čujte, čujte, kaj žganje dela*“ (1847), prevod Zschokkeove, „*Brannweinpest*“, koji je kao prevod F. Globočnika izašao pod auspicijama Slomšekovim.

Statistika izraza za *debeo* je u toj knjizi ova:

more-, mor-, mog-

mora-

Prezent:

Sing.: 1. — moram..... 1 put

2. —

3. —

Dual: 1. — morava ..... 2 „

2. —

3. —

Plur.: 1. mormo ..... 1 put

2. — morate..... 1 „

3. morjo ..... 1 put morajo..... 1 „

Part. praet.:

masc. sing.: — moral..... 1 „

fem. „ morla.... 1 put

Dual: morla..... 1 „

Plur.: morli..... 1 „

morle..... 1 „

¹⁾ I u tom godišnjaku „*Drobtinica*“ nalazimo da je *possum* pre svega u negativnim rečenicama; između 72 slučaja samo ih je 7 u *pozitivnim* rečenicama, i to u *zavisnim* rečenicama: „Lepši ko moremo“; — „Naj pomaga kolikor more“; — „...nastopke greha, koljkor more“; — „Govorijo, kako on nevsmilen biti more“; — „Kdor je le mogel, je pritekel“; — „...pomagali, kjer so kaj mogli.“ — U glavnim rečenicama ima *zamorem* 14 puta, *premorem* 6 puta, *lehko* 29 puta...

²⁾ Ima pored 12 slučajeva *mor-* u participu i jedno 5 slučajeva *mog-* u značenju *debeo* (neke jezične varijacije treba tumačiti u „*Drobtinica*“ time što su u njima prinosi različitih pisaca).

Kao što se vidi iz te statistike, imamo u knjizi „Čujte, čujte itd.“ za *debeo* forme od osnove *mor-*, nijedne od osnove *more-* (ili *mog-*), samo što za sing. i dual uopće nema primera. Broj svih primera nije veliki, nije veći od primera sa osnovom *mora-* (6:6). Ali fakat što nema *more-* znači ipak nešto u vezi sa jednakom pojavom u „Drobtinicama“.

S druge strane ni u toj knjizi *possum* nije nikada *mor-* nego uvek *more-* (*mog-*).

Sve tri knjige Slomšekove, odnosno sve te tri knjige pisane u Slomšekovom krugu, daju isti rezultat: za pojam *debeo* osnova *mor-* i *mora-*; ali je *mor-* (sem u sing. prez.) u većini, te ide i u participij preterita; za pojam *possum* osnova je *more-* (*mog-*), a ne *mor-*.

Ne možemo misliti da bi taj odnošaj osnova bio rezultat kakvog gramatičko-veštačkog rada (Slomšek jezičnih izveštačenosti nije voleo), nego treba držati da taj odnošaj odgovara nekim živim govorima. Uostalom kraće forme za *debeo* imamo i u narodnim pesmama.

U odnošaju *mor-* : *mora-* ja vidim odnošaj: *mori-* : *mora-*.

Zagreb, juna 1930.

Fr. Ilešić

3. Славянские этимологии.¹⁾

III. Сербо-хорв. *Gàvan* „имя какого-то богача“.

В сербо-хорв. народных сказках и песнях под этим именем воспеваётся какой-то богатый человек, который за свою необычайную жестокость к бедным был наказан Богом тем, что его усадьба была превращена в озеро (Балатон в Венгрии по одному рассказу, Червонде в Имотском по другому). С XVII в. это имя встречается и у писателей, которые обычно так называют богача в Евангелии (Лука XVI 19—31); в таком же значении употребляется имя *Gàvan* и в соврем. сербской народной песне (ср. Караджич, Нар. песме I 126—132). А Вук сохранил в своем Рјечник'е следующее предание о Гаване: „В монастыре Троноши в Ядре был нарисован с правой стороны у дверей обнаженный старец, которого опоясали змеи, жаля и впиваясь в его сосцы. Известно, что родители имеют обычай объяснять детям различные иконы по церквам и монастырям, — и мой отец мне рассказывал, что этот старец назывался „богатый Гаван“, и что, не смотря на

¹⁾ См. Јужнослов. фил. V 183 и сл.